
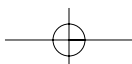
Željko Holjevac

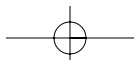
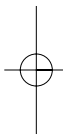
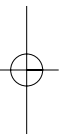
Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Zagreb

ŠUFFLAYEVI ESEJI
IZMEĐU ZNANOSTI
I POLITIKE

Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu
svjetske historije
i politike,
Zagreb 1928.*

Hrvatski povjesničar dr. Milan pl. Šufflay (1879.-1931.) objavio je između 1923. i 1928. u nekoliko zagrebačkih listova 12 eseja koji su naknadno objedinjeni u posebnoj knjižici pod naslovom *Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike* koja je izašla iz tiska u Zagrebu potkraj ljeta 1928. godine.¹ Riječ je o refleksijama i reakcijama, najčešće u povodu neke nove znanstvene ili srodne publikacije o različitim temama iz svjetske ili hrvatske povijesti na svjetskom ili domaćem tržištu.

Već sâm naslov knjižice — *Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike* — upućuje na prilično snažno prožimanje znanstvenog i političkog diskursa u opservacijama autora tih eseja. Milan Šufflay bio je eminentan hrvatski znanstvenik, profesionalni povjesničar, prema užem profilu interesa albanolog. No, u isto vrijeme Šufflay je bio blizak pravaškoj političkoj orijentaciji i hrvatstvu kao jednoj od bitnih polaznih odrednica u vlastitim uvjerenjima i javnome pregalaštvu. Stoga može biti više nego zanimljivo i korisno promotriti u kojoj se mjeri te dvije sastavnice njegove osobnosti međusobno dodiruju u razmjerno kratkim napisima kojima se ovdje kanimo pozabaviti.

○ MILANU ŠUFFLAYU

Milan pl. Šufflay rođen je 9. studenoga 1879. u Lepoglavi. Potjecao je iz stare hrvatske plemićke loze s pridjevkom »de Otrussevecz«. Bio je vrlo nadaren, pa je već 1901. postao doktor povijesnih znanosti, a bile su mu samo 22 godine. Šufflay je bio stručnjak za srednjovjekovnu povijest i specijalist za prošlost Albanije. Napisao je i objavio velik broj znanstvenih, publicističkih i drugih radova. Suradivao je u stručnim časopisima i drugim publikacijama, ali i u tisku. Šufflay je bio vrstan poliglot. Tečno je govorio sedam stra-

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
 znanosti i politike**
 - Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
 historije i politike,*
 Zagreb 1928.

nih jezika: njemački, mađarski, latinski, francuski, engleski, talijanski i starogrčki. Uz to se dobro služio srednjogrčkim, sanskrtom, češkim, bugarskim i albanskim. Zanimljivo je da je neke svoje tekstove izvorno pisao na stranim jezicima, a tek potom ih prevodio na hrvatski.²

Osim što se potvrdio kao znanstvenik-erudit i sveučilišni profesor, Milan Šufflay se za života profilirao i kao političar. Slijedio je pravašku političku misao. Iako je u javnosti ponajviše istupao kao uvjereni hrvatski nacionalist, Šufflay je u isto vrijeme kao obrazovan čovjek bio osoba širokih europskih nazora. Te dvije komponente njegova bića nipošto nisu isključivale jedna drugu. Naprotiv, one su se stalno međusobno prožimale i uzajamno nadopunjavale. U tadašnjim europskim znanstvenim i kulturnim krugovima Šufflay je bio poznat i priznat. Poslije sloma Austro-Ugarske i stvaranja kraljevske Jugoslavije Milan Šufflay je uklonjen sa zagrebačkog sveučilišta i ubrzo potisnut na margine kulturnog i znanstvenog života. Čak je 1921. bio izveden pred sud pod optužbom za veleizdaju. Svoje stavove i shvaćanja Šufflay je u vrijeme diktature kralja Aleksandra platio glavom. Usmrćen je željeznom motkom 18. veljače 1931. u središtu Zagreba, u Dalmatinskoj ulici. Izdahnuo je sutradan, 19. veljače 1931., u bolnici Sestara milosrdnica. Unatoč prosvjedu i apelu poznatih europskih intelektualaca, među kojima su bili i autoriteti poput Einsteina i Manna, beogradski je režim čitavu stvar uskoro zataškao. Šufflayev ubojica, policijski pouzdanik Branko Zwerger, osuđen je tek uoči Drugoga svjetskog rata, u doba Banovine Hrvatske.³

Poslije nasilne smrti Šufflay je bio prešućivan i polako prepuštan zaboravu. Osim u doba ustaške NDH⁴, o njemu se nije mnogo govorilo niti pisalo. Najčešće to nije ni bilo moguće, pogotovo ne u većoj mjeri. Njegova rukopisna ostavština, točnije ono što je od nje ostalo, s vremenom je dospjela u Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, gdje se i sada nalazi.⁵ Poslije raspada socijalističke Jugoslavije i uspostave samostalne Republike Hrvatske učinjeni su značajni koraci u smislu reafirmacije Šufflayeva znanstvenog, kulturološkog i političkog habitusa.⁶ Ipak, još nedostaje cjelovit znanstveni uvid u njegov život i rad. To ostaje zadaća hrvatske historiografije u vremenu koje je pred nama.

tavke boljševičkog prevrata u Rusiji, kobne posljedice Versailleskog sustava u Europi 1920-ih godina, uzroci sarajevskog atentata i Prvoga svjetskog rata, osobitosti irskog pokreta za nacionalnu emancipaciju, stvaranje američke nacije, povijesne osnove moderne narodne svijesti, analitički osvrt na interpretacijske domašaje Ferde Šišića u njegovu djelu *Povijest Hrvata u doba narodnih vladara* (1925), značajke hrvatske nacije u kontekstu nekih rasprava Vjekoslava Klaića, prelamanje zoološkog nazivlja u prizmi narodne duše, kritika temeljnih postavki u jednoj knjizi srpskog autora o Cincarima i postanku beogradske čaršije te kritički otklon od beogradskog izdanja *Ljetopisa popa Dukljanina* (1928) u Šišićevoj redakciji.

Osvrćući se u eseju »Britansko carstvo« u *Obzoru* od 9. svibnja 1926. na djelo sir Valentina Chirola o Indiji, Milan Šufflay se u pravoj huntingtonskoj maniri bavi oprekama između zapadnjačke civilizacije oličene u britanskom kolonijalnom carstvu i istočnjačke civilizacije oličene u zbilji Gandhijeve Indije pod britanskom upravom, dakle jednom od »vječnih tema« koje su i danas neiscrpno vrelo inspiracije mnogim autorima različitih idejnih usmjerenja. Razlike između Istoka i Zapada u svjetskim razmjerima Šufflay ocjenjuje ovako: »U bijelcu gleda Istok surova barbara. Za istočnjaka materijalna civilizacija, kojom se mi toliko ponosimo, nije uopće civilizacija. Ona nije ništa pridonesla etičkoj vrijednosti čovječanstva. Pravda i sreća vrijede više od poznavanja prirodnih sila. Za istočnjaka nema bogatstva i moći osim onih duše, nema druge veličine osim svetosti, druge veze za čovječanstvo osim ljubavi. Za zapadnjaka socijalnu zajednicu sačinjava individuum, njegovim nastojanjem pokreće egoizam. Istočnjaku je socijalna zajednica njegov dom, životni princip mu je samozataja, požrtvovnost za dobro općine. Za osobne ciljeve bori se zapadnjak; za neosobne istočnjak, za ciljeve rase, ciljeve vasiljene, čijim dijelom se osjeća i u koju će utonuti. Jedan nastoji djelovati, drugi biti; jedan teži za znanošću i vlašću, drugi za mudrošću i unutarnjim mirom. Ni sama smrt nije istočnjaku ništa strašno. U danima poplave i gladi nema rase na svijetu, čiji bi članovi većma stoički umirali od Hindua i Kitajaca [Kineza, op. Ž. H.].»⁷

U povodu izlaska Paresove knjige *A History of Russia* (Povijest Rusije) Šufflay će u eseju »Eurazijski dvoživac u anglosaskom zrcalu« u *Novostima* od 17. srpnja 1926. upozoriti na opetovano »ratno stanje« i nedostatak »starorimskih utjecaja« kao dvije ključne osebujnosti ruske povijesti koje

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
 znanosti i politike**
 - Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
 historije i politike,*
 Zagreb 1928.

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
 znanosti i politike**
 - Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
 historije i politike,*
 Zagreb 1928.

su, prema onome kako ih je protumačio autor spomenute knjige, prouzročile da se »državne institucije« u toj zemlji »nisu mogle srasti s narodom«. Usuglašavajući se u načelu s Paresovim tezama, Šufflay drži da je iz toga povijesno uvjetovanog nesklada naposljetku proizašao i »boljševički kaos⁸, a takav njegov zaključak mogao je nastati samo pod dojmom tada suvremenih političkih i društvenih preobrazbi u euroazijskom obzorju.

Pišući o knjizi *La Tragedia della Pace* (Tragedija mira) iz pera talijanskog povjesničara Gugliema Ferrera, Milan Šufflay u eseju »Tragedija mira«, izvorno objavljenom u *Jutarnjem listu* od 22. studenoga 1923. godine, afirmativno podvlači temeljnu misao: »Versaljskim mirom umotala se Europa u beznadnu tragediju. Prekinula je s monarhijama, a nije znala asimilirati prave principe demokracije. Otjerala je Ameriku u izolaciju. Uronila je u strahovit kaos i stupila u novu eru barbarstva«. ⁹ To samo pokazuje da je Šufflay pripadao onome krugu europskih intelektualaca koji su već prvih godina poslije Prvoga svjetskog rata i mirovnih ugovora u Versaillesu i drugdje u okolici Pariza naslućivali tmurne perspektive novoga sustava i odnosa snaga u Europi.

Povodeći se u načelu za mišlju Bertranda Russella o tome kako je »nesklad između bijele kulture i bijele nature prouzročio svjetski rat«, Šufflay u eseju »The Sarajevo Crime« u *Novostima* od 16. lipnja 1926. nije osobito pozitivno vrednovao knjigu Edith Durham *The Sarajevo Crime* (Zločin u Sarajevu) u kojoj autorica raspravlja o sarajevskom atentatu 1914. u kontekstu traganja za mogućim odgovorom na pitanje o krivnji za Prvi svjetski rat. Naime, Šufflay je očito smatrao da je raspravljanje o uzrocima i posljedicama velikoga rata svega nekoliko godina poslije njegova završetka još izvan »našeg dohvata«, aludirajući kao znanstvenik očito na potrebu povijesne distance pri ocjeni novije prošlosti. Ipak, on time u bitnome ne dovodi u pitanje nužne predradnje u smislu prikupljanja spoznaja kao podloge za buduće argumentirane rasprave takve vrste, jer »otkrivati korijen i uzroke strašnog fenomena, kojemu je žrtvom palo 10 milijuna ljudi i dvije trećine zgomilanog svjetskog blaga, znači raditi za mir, za spas bijele civilizacije. I takav rad, bez dvojbe, jest odličan« ¹⁰ — kaže Šufflay — a upravo to možda ponajbolje zrcali njegovu osobnost u smislu odlika jednoga humanističkog intelektualca.

U osvrtu na recentnu knjigu *The Drama of Sinn Fein* (Drama Sinn Feina) o pokretu za osamostaljenje Irske od Velike Britanije, Milan Šufflay u eseju »Stranke i vodeći muževi Irske«, izvorno objavljenom u *Jutarnjem listu* od 2. ruj-

na 1923. godine, posebno ističe misao: »Jedino u separaciji leži unifikacija«, podrazumijevajući pod tim shvaćanje o nužnosti da »partneri moraju biti slobodni za ujedinjenje, slobodni za razlaz«. ¹¹ U pitanju je više nego eksplicitno apliciranje nedvosmislene političke poruke, posebno ako se imaju na umu bezuspješni Radićevi naponi oko internacionalizacije hrvatskoga pitanja s ciljem što veće hrvatske emancipacije prvih godina poslije stvaranja kraljevske Jugoslavije. Naime, južna Irska se još 1922. odvojila od Velike Britanije, a Radić je već ljeti 1923. došao u London.

Takve asocijacije još više dolaze do izražaja u Šufflayevom prikazu niza recentnih predavanja američkog profesora Nicholasa Murraya Butlera engleskom slušateljstvu o američkoj naciji kao podlozi na kojoj je nastala i njegova knjiga *Building the American Nation* (Izgradnja američke nacije). U osvrtu na to Šufflay u eseju »Centralizam hrani separatizam« u *Jutarnjem listu* od 4. studenoga 1923. citira slijedeću opservaciju o Amerikancima: »Teško se može poricati takovom narodu moralno i političko pravo, da istjera stranu vladu silom i da preuzme odgovornost za upravu svojih vlastitih poslova«. ¹² Pišući o Amerikancima, Šufflay je zacijelo mislio na Hrvate. Poanta knjige koju on prikazuje utjelovljena je, prema njegovu mišljenju, u stajalištu prema kojemu je britanski centralizam u XVIII. stoljeću pothranjivao američki separatizam, a bit hrvatske političke zbilje početkom 1920-ih godina bila je zadržana upravo u činjenici da je beogradski centralizam nesumnjivo uveliko pothranjivao hrvatske težnje za emancipacijom.

Pišući u eseju »Radić, Bethlen i Mussolini« u *Hrvatskoj misli* od 24. travnja 1924. o spomenutoj trojici političara, Milan Šufflay razmišlja o dubinama narodne svijesti u povijesti, pa u svezi s tim naglašava: »I tko danas hoće, da mu njegov narod bude svjež i snažan, taj ne smije da razara narodno pamćenje, jer time uništava njegovo jastvo [egoizam, op. Ž. H.]. Time, samo time može ga učiniti plijenom egoističkih susjeda«. ¹³ Očigledno je da je Šufflay držao kako i povijest može i treba imati respektabilno mjesto u političkoj sudbini naroda. Stoga on odmah navodi i slijedeću misao: »Proti Stjepanovoj kruni, proti srpskom carskom dijademu, proti rimskom imperijalizmu ideja Tomislavove države ne smije biti mrtva. Nju mora kombinirati Radić sa svojom čovječanskom republikom, ne će li, da bude satrt hrvatski narod, danas najdivnija domovina čitavog planeta«. ¹⁴

Šišićevo kapitalno djelo *Povijest Hrvata u doba narodnih vladara* (Zagreb, 1925.) Šufflay je u eseju »Hrvatska krv i zemlja« (izvorno objavljenom u *Novostima* od 1. travnja

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
 znanosti i politike**
 - Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
 historije i politike,*
 Zagreb 1928.

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
 znanosti i politike**
 - Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
 historije i politike,*
 Zagreb 1928.

1926., a zatim i u *Starohrvatskoj prosvjeti* 1927. godine), ocijenio kao «najbolje, najpotpunije, znanstveno i tehnički najdotjeranije, što ga imamo o staroj hrvatskoj državi. Iziskivalo je čitav jedan radin i znanstveno dobro fundiran ljudski život. Samo stručnjak može potpuno ocijeniti golemi duševni posao i fizičku ustrajnost kod stvaranja ovakova djela. K činjenicama političkog značaja, koje su ovdje sabrane i poredane u uzročnoj vezi, teško da će ikada više pridoći nove».¹⁵ Ipak, ta ga ocjena nije misaono sputala u iznošenju stručnih primjedaba kritičke naravi glede nekih pojedinosti koje Ferdo Šišić, po njegovu mišljenju, nije uvijek apsolvirao na najbolji način ili im se čak nije niti odgovarajuće približio, a to su npr. nedovoljna pažnja koju Šišić posvećuje filološkoj pozadini nekih povijesnih pretpostavki, njegovo neulaženje u »predindoevropski supstrat balkanske krvi«, pogrešno nazivanje hrvatskog kralja Petra s kraja XI. stoljeća Svačićem, izvjesna proturječja u pristupu u svezi s tumačenjem svega onoga što se razumijeva ili se može razumijevati pod pojmom «Pacta conventa» i tome slično.

Polazeći od uvjerenja da »povijest sredovječne hrvatske kraljevine zapravo nije drugo već odsjev velike borbe između sredozemnog Istoka i Zapada, Bizanta i Rima«, Milan Šufflay u eseju »Značajke Hrvatske nacije«, zapravo u eseju o Vjekoslavu Klaiću (objavljenom u *Hrvatu* od 1. kolovoza 1928. i ponovljenom u *Hrvatskom pravu* od 4. kolovoza 1928. te *Pester Lloyd* od 8. kolovoza 1928.), zastupa mišljenje da »hrvatski nacionalizam označuje jedan od najsnažnijih bedema zapadne civilizacije».¹⁶ Takvu kategoričku tvrdnju Šufflay je očito iznio pod tada još svježim dojmom atentata na Stjepana Radića i zastupnike Hrvatske seljačke stranke u Narodnoj skupštini Kraljevine SHS u Beogradu 20. lipnja 1928. godine, dakle u vrijeme kada su međunacionalni odnosi u kraljevskoj Jugoslaviji, a posebno hrvatsko-srpski odnosi, bili silno zaoštreni.

Šufflayevo isticanje hrvatske jezične i svake druge posebnosti, zapravo pokušaj uspostave i stalne verifikacije diferencijalnog razmaka u hrvatsko-srpskim relacijama, dolazi na osobit način do izražaja i u njegovu eseju »Pen-ši' hrvatskog jezika«, izvorno objavljenom u *Obzoru* od 19. srpnja 1928. godine. Riječ je o Šufflayevim razmatranjima koja se odnose na prelamanje zoološkog nazivlja u prizmi narodne duše, preciznije o njegovu osvrtu na Rječnik narodnih zooloških naziva u izdanju tadašnje JAZU, a u redakciji prirodoslovca dr. Miroslava Hirtza, gdje mu se bogatstvo izričajnih mogućnosti hrvatskoga i srpskoga jezika učinilo dovoljno

inspirativnim da zaključi kako postoji »golema razlika u mentalnim asocijacijama Srba i Hrvata«. ¹⁷

Kritizirajući u eseju »Cincarska krv« u *Obzoru* od 11. prosinca 1927. neke temeljne postavke u netom publiciranoj knjizi beogradskog docenta dr. D. J. Popovića o Cincarima i postanku beogradske čaršije, Milan Šufflay primjećuje i ovo: »Mi Hrvati, a da ne čekamo na spomenutu analizu krvi, temeljito na vlastitoj koži osjećamo, da cincarska krv, kako se je kroz stoljeća svarila u bizantinsko-turskoj retorti, i te kako još danas živi u Beogradu«. ¹⁸

Sličan diskurs donekle je vidljiv i u njegovome, inače solidno fundiranom, kritičkome otklonu od beogradskog izdanja *Ljetopisa popa Dukljanina* (1928) u Šišićevoj redakciji. Oborivši se u eseju »U prodornoj zoni pravoslavlja na Jadranu« u *Obzoru* od 7. travnja 1928. posebice na Šišićevu interpretaciju podataka iz toga povijesnog vrela o Crvenoj Hrvatskoj, u čije postojanje osobno nije sumnjao, Šufflay nije baš birao riječi. »Čitava ocjena Šišićeva s heurističkog gledišta posve je ispravna, ali sama perspektiva ocjene jednostrana je, ponešto moderno patriotski jugoslavenska« — konstatirao je o tome Šufflay. Čak je otišao tako daleko da je ustvrdio kako pojedina mjesta u Šišićevoj interpretaciji povijesne zbilje u tome izdanju nisu ustvari ništa drugo nego »formulacija za srpsku propagandu«. ¹⁹

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
 znanosti i politike**
 - Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
 historije i politike,*
 Zagreb 1928.

ZNANOST I POLITIKA U ŠUFFLAYEVIM ESEJIMA

Iako je u analiziranih 12 eseja više nego jasno pokazao da vlada umijećem respektabilne znanstvene akribije, izjašnjavajući se na jednom mjestu čak vrlo eksplicitno u prilog stajalištu da onaj tko plitko ili fragmentarno uranja u dubine prošle ili aktualne stvarnosti »taj ne traži istine, već tjera političku propagandu« ²⁰, Milan Šufflay na više mjesta nije odolio izazovu političkih konotacija pojedinih historiografskih i drugih tema kojima je bio zaokupljen. U nekim slučajevima to mu nije niti bio neki naročit cilj. U tom je smislu znakovito da je Šufflay bitnom značajkom XX. stoljeća smatrao sukob između »embrionalne eurazijske Lige« i »potpuno formiranog anglo-američkog Bloka« ²¹, koji je u svojoj imaginaciji predviđao, a još je znakovitije njegovo nekritičko poistovjećivanje hrvatstva s civilizacijom i specifičnom kulturnom misijom, koju je pripisivao hrvatskom nacionalizmu, jer — piše Šufflay — »na rubu Balkana, na granici Zapada i Istoka, katoličanstva i pravoslavlja, europske kulture i barbarstva, ime hrvatsko, krv hrvatska ne znači samo naciju! Hrvatska

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
 znanosti i politike**
 - Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
 historije i politike,*
 Zagreb 1928.

krv tu znači civilizaciju«. ²² Zahvaljujući tome, misaoni obzor njegovih eseja kreće se uglavnom u rasponu od nesumnjivo visokog intelektualnog napora da se sa stručnog i teorijskog stajališta ukaže na prednosti i nedostatke u nekim analiziranim djelima i raspravama, npr. u Šišićevoj *Povijesti Hrvata u doba narodnih vladara*, do manje ili više očitih dnevno-političkih razmatranja, npr. u eseju o Radiću, Bethlenu i Mussoliniju, gdje on izrijekom kaže: »Stjepan Radić nije samo predsjednik HRSS-a. On je i priznati vođa hrvatskoga naroda kod kuće i u vanjskom svijetu. Nu on je i mnogo više od toga. On je embrionalni mesija, reformator bijele rase, koju je svjetskim ratom stigao strahovit živčani šok«. ²³

O POVJESNOJ ZNANOSTI U ŠUFFLAYEVIM ESEJIMA

Pozorno prateći zbivanja i dominantne trendove u stranim historiografijama i hrvatskoj historiografiji, što i priliči profesionalnom povjesničaru, Milan Šufflay je na nekoliko mjesta iznio i neka svoja viđenja povijesti kao znanosti koja »nije sklop pripovijedaka«. On, naime, kaže ovako: »Ljudska historija nije sklop pripovijedaka. Nije ni nabranje ratova, ni razglabanje političkih zapletaja, ni zbirka ekonomskih i kulturnih eseja. Ona bi imala da prikaže organski rast Života na Zemlji u gigantske dimenzije, napose pako da prikaže, kako se to nedavno izrazio H. G. Wells, »razvoj podsvijesnog ljudskog stada« (*the development of the subconscious human herd*). ²⁴ Iz takvih više usputnih napomena može se zaključiti da se u načelu zauzimao za kompleksniji pristup predmetu proučavanja u odnosu na tada još prevladavajuće stanje na domaćem historiografskom tržištu, pledirajući za ono stanovište koje — po njegovu mišljenju — »shvata sile smjernice razvoja i uvoja i zahtijeva plastično zrenje kolektivnog života u prošlosti«. ²⁵

Šufflay je ustvari bio na tragu organske historiografije, dijelom i pod utjecajem organske sociologije, o kojoj on piše ovako: »Čovječanstvo mlada je pojava na planetu. Ipak su u prošlom stoljeću [XIX. stoljeću, op. Ž. H.] sociolozi zapazili, da ljudske socijalne tvorevine podsjećaju na organizme. Stvorila se škola organicista, koji su stali potezati usporedbe između funkcija države i funkcija živih organizama. Takove analogije izgledaju nezgrapne, jer organisti tražili su odviše visoke organizme za svoje paralele: uspoređivali su države s ustrojem ljudskog tijela. Možda bi bolje bili uspješni, kad bi bili za ljudska socijalna ustrojstva tražili homo-

logije u jednostavnim ćelijama (Einzeller), u protistima».²⁶ On čak na jednom mjestu izrijekom pravi razliku između »stare historijske škole« i »nove škole«²⁷, što samo potvrđuje da je u svojim pogledima na povijesnu znanost bio dosta blizak novim tendencijama koje su se nastojale etablirati u okrilju povijesne znanosti.

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
 znanosti i politike**
 - Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
 historije i politike,*
 Zagreb 1928.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Milana Šufflaya u analiziranim esejima zanimaju u prvom redu historiografske teme ili teme na ovaj ili onaj način u bliskoj vezi s historiografijom. No, on je — doduše u manjoj mjeri — uzimao u obzir i prirodne znanosti, publicistiku i srodne stvari, ukoliko su se u njihovom okrilju rađale teme, za koje je držao da ih ili kao stručnjak ili kao javna osoba treba komentirati. Šufflayevo stajalište o tome kako »nema jastva bez pamćenja, ni naroda bez povijesti«²⁸ samo pokazuje da je historiografski spektar tema bio apsolutno prvi, iako ne i jedini koji je ulazio u njegov stvaralački i ljudski vidokrug te primarno humanistički svjetonazor.

Mnoge misli koje je Milan Šufflay iznio u esejima u knjižici *Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike* bile su određene njegovom voljom, ali i uvjetovane okolnostima u kojima se on kretao tih godina kada je pisao spomenute eseje. Treba imati na umu da je Šufflay bio naprosto čovjek svoga vremena. Kao znanstvenik sa zavidnom reputacijom mogao je na trenutke izdići se iznad stvarnosti koja ga je okruživala, ali je kao politički jasno profilirana osoba bio gotovo svakodnevno duboko uronjen u nju. No, čak i da nije bio ni intelektualac ni pobornik neke određene političke struje, Šufflay ne bi mogao ignorirati niti posve apstrahirati stvarnost oko sebe. U skladu s tim valja mu pristupati i vrednovati njegov ukupan život i rad.

BIJEŠKE

¹ Posljednji esej objavljen je prethodno u novinama početkom kolovoza 1928. godine. Predgovor knjižici datiran je s »1. rujna 1928.«. Već 22. rujna 1928. objavio je Mato Hanžeković prikaz te publikacije. To znači da je Šufflayeva *Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike* svakako tiskana tijekom rujna 1928. godine. Nastojanjem Darka Sagraka knjižica je pretiskana u Zagrebu 1999. godine, zahvaljujući čemu je danas lako dostupna svakom zainteresiranom čitatelju.

² Vidi uvodnu studiju u: Darko Sagrak/Musa Ahmeti (prir.), *Dr. Milan pl. Šufflay. Izabrani eseji, prikazi i članci*, Zagreb 1999, str. III — XI.

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
 znanosti i politike**
 - Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
 historije i politike,*
 Zagreb 1928.

- ³ O pojedinostima u svezi sa Šufflayevim javnim djelovanjem i njegovim umorstvom vidi u knjizi Darka Sagraka, *Dr. Milan pl. Šufflay. Hrvatski aristokrat duha*, Zagreb 1998, str. 28 i d.
- ⁴ Tada je, među ostalim, Savić Marković-Štedimlija objavio bio-bibliografske podatke o Šufflayu u knjižici *Šufflay* (Zagreb, 1942.).
- ⁵ Usp. vodič Pavla Radića »Rukopisna ostavština Milana Šufflaya (1879-1931)«, strojopis u Hrvatskom državnom arhivu (br. 832).
- ⁶ O životnom putu dr. Milana pl. Šufflaya pisao je Petar Strčić 1991. u *Kolu* (br. 3/1, str. 113 — 118), časopisu Matice hrvatske za kulturu, umjetnost i društvena pitanja. Iste godine, povodom 60 obljetnice atentata na Šufflaya, izdala je obnovljena Hrvatska stranka prava publikaciju *Dr. Milan Šufflay znanstvenik, borac i mučenik* koju su uredili Dobroslav Paraga i Ante Paradžik. Sredinom 1991. u Zagrebu je održan znanstveni skup na temu »Život i djelo dr. Milana pl. Šufflaya«. O Šufflayevom ubojstvu pisali su Bosiljka Janjatović i Petar Strčić 1993. u *Historijskom zborniku* (br. 1/XLVI, str. 89 — 107), odnosno 1995. u *Vjesniku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* (br. 6-7/IV, str. 36 — 48). Osim priloga Hrvoja Matkovića iz 1991. o Šufflayevoj akciji za osnivanje Hrvatske narodne radikalne stranke u *Časopisu za suvremenu povijest* (br. 1-3/XXIII, str. 167 — 173), priloga Vladimira Koščaka iz 1992. o viziji budućnosti Milana Šufflaya u *Encyclopaedia moderna* (sv. 13, str. 120 — 125), priloga Josipa Matote iz 1998. o Šufflayu i Radiću u *Nastavnom vjesniku* (br. 7-8, str. 8 — 13) i doprinosa drugih autora, životom i djelom Milana Šufflaya bavio se posljednjih godina ponajviše Darko Sagrak. Uz već citirane naslove, Sagrak je 2000. priredio *Izabrane eseje, rasprave, prikaze, članke i korespondenciju* Milana Šufflaya.
- ⁷ Milan Šufflay, *Hrvatska u svijetlu svjetske historije i politike*, Zagreb 1928, pretisak, 1999, str. 6 — 7.
- ⁸ Isto, str. 13 — 14.
- ⁹ Isto, str. 15.
- ¹⁰ Isto, str. 17.
- ¹¹ Isto, str. 23.
- ¹² Isto, str. 25.
- ¹³ Isto, str. 27.
- ¹⁴ Isto, str. 28.
- ¹⁵ Isto, str. 36.
- ¹⁶ Isto, str. 38, 41.
- ¹⁷ Isto, str. 47.
- ¹⁸ Isto, str. 51.
- ¹⁹ Isto, str. 58 — 59.
- ²⁰ Isto, str. 18.
- ²¹ Isto, str. 11.
- ²² Isto, str. 28.
- ²³ Isto, str. 26. Na istoj stranici u nastavku Šufflay se vrlo pozitivno očituje o Radićevoj politici: »Radićeva ideja nije fragmentarna i nije utopistička. Potpuno je realna, jer se temelji na najširem, neophodno nužnom, vječno zelenom sloju ljudi, koji održavaju svezu s bilinom, što nas sve hrani, s majčicom Zemljom. Radić je Rousseau, Tolstoj i Gandhi ujedno. Njegova Mliječna cesta seljačkih organizacija nije nipošto — Kumova slama. On sam može doživjeti slom, ali taj će biti tek prividan. Njegovo ime već danas ušlo je u svjetsku historiju i ostat će ondje zauvijek«. Iako Hrvatska stranka prava, kojoj je Šufflay bio naklonjen, nije dijelila mnoge Radićeve političke poglede, a i Radić je često znao kritizirati »naše

frankovce», Šufflay je očito cijenio Radića koji je u to vrijeme, nalazeći se na čelu masovnog seljačkoga pokreta, bio neprijeporni vođa hrvatskoga naroda.

²⁴ Isto, str. 11.

²⁵ Isto, str. 36.

²⁶ Isto, str. 43.

²⁷ Isto, str. 36.

²⁸ Isto, str. 27.

Željko Holjevac:
**Šufflayevi eseji između
znanosti i politike**
- Dr. Milan pl. Šufflay,
*Hrvatska u svijetlu svjetske
historije i politike,*
Zagreb 1928.